

ARVOSTELUT

Kokemuksia ja ajatuksia tieteidenvälisyydestä

Jan Löfström

Mikkeli, Heikki & Pakkasvirta, Jussi 2007. Tieteiden välissä. Johdatus monitieteisyyteen, tieteidenvälisyyteen ja poikkitieteisyyteen. Helsinki: WSOY. 211 s.

Tieteidenvälisyys (*interdisciplinarity*) on ollut jo vuosia muodikas termi erilaisissa tiedepoliittisissa juhlapuheissa ja visiopapereissa. Toinen asia on se, miten tieteidenvälisyydelle on sitten käytännössä luotu mahdollisuuksia yliopistollisen opetuksen ja tutkimuksen kentällä. Tämän toteavat myös kulttuurihistorian dosentti Heikki Mikkeli ja Latinalaisen Amerikan tutkimuksen professori Jussi Pakkasvirta, jotka teoksellaan *Tieteiden välissä* kartoittavat tieteidenvälisyyskeskustelun maastoa ja rakentavat sinne pitkospiuta iloksi ja hyödyksi tieteidenvälisen opiskelun ja tutkimuksen harrastajille. Kirjoittajilla on teemasta runsaasti kokemusta omalta akateemiselta uraltaan, sillä he toimivat Helsingin yliopiston Renvall-instituutissa, joka toteuttaa tieteidenvälisyyttä aluetutkimuksen ja sen opetuksen muodossa (mm. Pohjois-Amerikan tutkimus, Eurooppalaisten kulttuurien ja alueiden tutkimus).

Tieteidenvälisyyden ohella puhutaan usein monitieteisyydestä ja poikkitieteisyydestä (*multidisciplinarity, crossdisciplinarity*). Mikkeli ja Pakkasvirta paaluttavat eroja eri termien välillä. Monitiete(ell)isyys on kuin salaattikulho. Eri tieteenalojen edustajat lähestyvät tutkimusaihetta kukin omasta suunnastaan ja tieteenalat säilyttävät erillisyytensä, samoin kuin salaattissa ainekset säilyvät toisistaan erottuvina. Tieteidenvälisessä ja poikkitieteisessä tutkimusotteessa sen sijaan tavoitteena on, että eri tieteenalojen pureutuessa samaan aiheeseen saataisiin syntymään uutta käsitteistöä, teoriaa tai metodologiaa. Ehkä metaforana voisi olla eri metallien yhteensulattaminen, siinähan on tavoitteena saada aikaan ominaisuuksiltaan uudenlainen lejeerinki. Tieteidenvälisyys sopinee kuitenkin yleiskäsitteeksi, jollaisena Mikkeli ja Pakkasvirta sitä teoksessaan käyttävätkin.

Kirjoittajat ovat olleet sikäli hiukan kaksijakoisessa tilanteessa, että yhtäältä teoksen agendana on lisätä tieteidenvälisyyden näkyvyyttä ja profiloida sitä hedelmällisenä tutkimuksen ja opetuksen näkökulmana, mutta toisaalta – kuten tekijät itse toteavat – tieteidenvälisyys ei ole mikään uusi asia. Hyvä tutkimus on ennenkin ollut usein juuri tieteidenvälistä: siinä on kurotettu tutkijan oman tieteenalan tavallisten näkökulmien, metodien, aineistojen tai teorioiden yli- ja ulkopuolelle ja tavoiteltu siten jotain ennen kokeilematonta. Tieteidenvälisyys ei ole mikään erityismenetelmä tai -teoria, vaan se on ennen kaikkea valmiutta ja rohkeutta esittää kysymyksiä tuoreella tavalla ja etsiä niihin vastauksia uusilla keinoilla.

Tällaiseen ennakkoluulottomasti uudenlaisia kysymyksiä ja näkökulmia kokeilevaan otteeseen liittyy kuitenkin eräs dilemma, jonka Mikkeli ja Pakkasvirtakin tuovat esiin. Yhtäältä opetus ja tutkimus yliopistoissa ankkuroituu verraten vahvasti disiplinaariin eli tiettyihin tieteenalatradiitioihin. Näiden disiplinaarien rajat ja reviiirit saattavat tehdä hallaa niille, joiden opiskeluintressit ja tutkimussuunnitelmat putoavat vakiintuneiden tieteenalareviirien väliin.

Tätä disiplinaarirakenteen mahtia kirjoittajat harmittelevat perustellusti. Toisaalta kuitenkin tutkimuksen teon perustaidot on opittava jollakin tieteenalalla tai -aloilla, jotta tutkijan tieteidenväliselle luomistyölle olisi solidi intellektuaalinen perusta. Poikkitieteiset ja tieteidenväliset opinto-ohjelmat eivät siten voine muodostaa yliopistojen opetuksen yleisraken-

netta, vaan niiden luonteva paikka on lähinnä maisteri- ja jatko-opinnoissa. Tekijät kuitenkin muistuttavat siitä vaarasta, että maisteriopintoihinkin voidaan toki luoda vetävänkuuloisia ja muodikkaita mutta teoreettiselta pohjaltaan heppoisia ohjelmia tieteidenvälisyyden verukkeella. Tämä problematiikka on relevanttia myös kouluopetusta ajatellen. Eheyttävä opetus ja aihekokonaisuudet voivat tarjota hyviä tilaisuuksia erinäisten teemojen moniaineiseen käsittelyyn, mutta ne eivät korvaa sitä, että koulussa perehdytään kurinalaisesti eri tiedonalojen käsitteistöön ja epistemologiaan. Uusia oppiaineita voidaan rakentaa (esimerkiksi terveystieto, yhteiskuntaoppi ja elämäntutkimustieto), mutta niiden käsitteellisen jännevyyden varmistaminen sisältöjen moniaineksisuuden pyörteissä on varsin vaativa haaste.

Toinen dilemma tieteidenvälisyyttä harjoittavalle yliopisto-opettajalle ja -tutkijalle on laaja-alaisuuden ja pinnallisuuden välinen jännite. Yhtäältä on epäilemättä niin, että tieteen raja-aitoja ylittäessä avautuu usein jännittäviä näkökulmia ja kysymyksiä, jotka kiehtovat sekä opiskelijoita että tutkijakollegoita, ja niitä opettaessa ja tutkiessa joutuu todennäköisesti itse perustelemaan ja syventämään päätelmiään akateemiselle yleisölle tavanomaisista enemmän. Asetelmassa on kuitenkin varjopuoli, johon teoksen kirjoittajat viittaavat: monilla kentillä "huseeraavaa" poikkitieteilijää saatetaan syyttää kaikesta huolimatta pinnallisesta harrastelusta, eikä hänen tieteidenvälisiä meriittejään arvosteta tutkijayhteisössä, hän kun ei aina ole yhtä syvällisesti tiettyyn erityistietoon perehtynyt kuin kyseisen disiplinaarin edustajat.

Mikkelin ja Pakkasvirran teos on sikäli aiheensa näköinen, että se kaartaa laajalla alueella ja yhdistää monia eri tahoille kurkottavia aineksia. Kirjoittajat varoittavat aseistariisuvasti, että tekstissä voi olla eri teemojen erityisasiantuntijoista naiivilta tuntuvia kohtia. En syyttäisi tekstiä sellaisesta, mutta erityisesti luvussa kaksi, joka käsittelee paljon tieteenfilosofiaa, olisin filosofiaa suppeasti tuntevana mutta siitä kiinnostuneena diletanttina toivonut hiukan laveampaa ja seikkaperäisempää tarkastelua.

Teoksen rakenne on mukavasti pedagoginen: ensimmäisessä luvussa käsitellään tieteen eriytymistä ja integroitumista lähinnä tieteenhistorian avulla, kakkosluvussa taas tieteidenvälisyyden premissejä tieteenalojen teoreettis-epistemologisten erojen kysymyksenä. Luku kolme esittelee eräitä tieteidenvälisen (tai monitieteisen) yliopistollisten oppiainesten (naistutkimus, kehitysmaututkimus jne.) sisältöä ja syntytaustoja, ja luku neljä tieteidenvälisen opetuksen ja tutkimuksen käytännön näkökohtia ja kokemuksia. Loppuluvussa lyödään pöytään vielä napakasti sarja teesejä tieteidenvälisyydestä, sen lisäarvosta ja sen haasteista yliopistotutkijalle, -opettajalle ja -opiskelijalle.

Mutta mikä on teoksen funktio? Se on tavallaan kolmijakoinen. Teos on ensinnäkin opiskelijoille kuvaus tieteidenvälisyyden perusteista ja konkreettisista esimerkeistä nykyisessä yliopistomaailmassa. Toiseksi se on yliopistojen tutkijoille ja opettajille suunnattu rohkaisu ja huoneentaulu tieteidenvälisyyden mahdollisuuksista. Kolmas funktio lienee, että teos on tiedepolitiikan päättäjille vetoamus tieteidenvälisyyden tukemisen sekä sivistysyliopiston perinteen kunnioittamisen puolesta. Tämä viimeksi mainittu näkökohta voi tuntua yllättävältä, mutta se liittyy aivan luontevasti siihen jo edellä sivuttuun seikkaan, että innovatiivinen tieteidenvälisyys edellyttää tekijöiltään tukevaa ja laaja-alaista akateemista sivistystä. Opiskelijalle sellaisen hankkiminen on ehkä nykyisin hankalampaa, kun opiskelutahtia kontrolloidaan tiiviimmin ja tutkinnon normilajuuden ylittäviä opintoja tuntuu joutuvan puolustamaan, ne kun eivät edistä laskennallista opiskelijamäärien tehokasta läpivirtausta. Tämä on todella sääli sekä sivistysyliopiston ideaalin että tieteidenvälisen tutkimuksen tulevaisuuden kannalta.

Nämä kolme funktiota ovat noin 200-sivuiselle kirjalle iso pala haukattavaksi. Pala su-

laa suussa mukavasti, mutta mieltäni kaihertaa kysymys, tarttuvatko kirjaan vain asialle jo valmiiksi myötämieliset, joille teos ei ehkä tarjoa järjestyttäviä uutuuksia. Vai lukevatko sitä myös sellaiset opettajat, tutkijat, opiskelijat ja päätöksentekijät, jotka ovat asian suhteen tietämättömiä ja epäluuloisia ja joille teos juuri voisi tarjota eniten uutta ajateltavaa? Aika näyttää.

Jan Löfström on historiallisen antropologian dosentti Jyväskylän yliopistossa ja toimii historian didaktiikan yliopistonlehtorina Helsingin yliopistossa

Ovatko suomalaiset jo siirtyneet monokulttuurista monikulttuuriin?

Maaria Seppänen

Lähteenmäki, Maria ja Aalto, Minna (toim.) 2007: Identiteetit liikkeessä: Suomalaisien kokemuksia Belgiasta. Turku, Siirtolaisuusinstituutti. 157 s.

Kerrotaan ensin hyvät uutiset: Turun Siirtolaisuusinstituutin melkein uunituore julkaisu on hyödyllistä, miltei välttämätöntä luettavaa Brysseliin (tai Belgiaan) asumaan aikovalle tai siellä jo olevalle. Lyhyempääkin oleskelua suunnitteleva saa siitä sellaista osviittaa, joka voi auttaa suunnistamaan Brysselin kaupunkiviidakossa.

Artikkelikokoelman avaa Riitta Oittinen mainiolla katsauksella Brysselin tunnuspatseen *Manneken Pisin* vaatekokoelmaan, jonka olemassaolosta ei moni patsaan nähnytkään ole tietoinen. Maria Lähteenmäki tarkastelee Brysselin suomalaisten sopeutumiseen vaikuttavia tekijöitä, ja kirjan toinen toimittaja Minna Aalto analysoi suomalaislasten kielellistä kehitystä Belgian monikielisessä ympäristössä. Kirjassa on lisäksi useita Brysselissä olemisesta omakohtaisia kokemuksia avaavia kirjoituksia, joiden tekijöinä ovat muun muassa europarlamentaarikko ja koti-isä. Teoksen päättää kolme kuvailevaa artikkelia, joiden aiheena ovat Brysselin, Belgian ja muiden ulkosuomalaisten instituutiot, Belgian merimieskirkko ja Suomi-Klubi sekä Suomi-seuran ulkosuomalaisparlamentti.

Ainoa artikkeli joka aiheensa puolesta ei joukkoon sovi on Jarmo Lähteenmäen sinänsä asiallinen ja vankasti argumentoitu analyysi Euroopan unionin vajavaisesta ”sosiaalisuudesta”, mikä ei aiheena määritelmällisesti liity mitenkään Brysseliin, Belgiaan tai suomalaiseen identiteettiin. Tämän kirjan yhteydessä artikkeli toimii ainoastaan sen kautta, mistä se vaikenee; kertoohan se siitä, miten ”kansainvälisiin kysymyksiin keskittynyt lakimies” opiskeltuaan ja työskenneltään useita vuosia Brysselissä löytää ainoiksi kommentieikseen kaupungista, että ruoka, viini ja olut Belgiassa – ”ja Moselin laaksossa” (!?) – olivat ”järjestään hyviä, suorastaan erinomaisia” ja että ”puistossa oli hyvät juoksumaastot”.

Sitten ne huonot uutiset: Siirtolaisuusinstituutin julkaisu ei täsmällisesti ottaen vastaa otsikkoaan. Kirjan alaotsikossa olisi voinut puhua pikemminkin Brysselin suomalaisista kuin Belgian suomalaisista. Myös identiteetin mainitseminen otsikossa herättää liikaa odotuksia, sillä vain yksi kirjan artikkeleista käsittelee (suomalaista) identiteettiä ja sekin päälleliimatun oloisesti.

Identiteetti ymmärrettynä samuutena ja samaistumisena eli käsityksenä itsestä samaistu-